
Karaköprü Karyesinin Şazeli Şeyh Ali Dede'ye Temlîkine Dair Fermân Sureti Üzerine Bir Değerlendirme

---

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
İsmail ASOĞLU

Fermanla Karaköprü, Ali Dede'ye mülkiyet yolu ile verilmiş, tahrir tabi olmaya-
cağı ve vergiden muaf olduğuna dair; "me-
früzü'l-kalem ve maktûü'l-kadem" (sayım
yapılmayan ve Osmanlı yöneticilerinin
müdahale etmediği) belde olduğu ifade
edilmiştir .

Fermân; emir, buyruk; (evvelce) pâdişah tarafından verilen yazılı emir, berat, buyrultu anlamına gelmektedir. Dîvân-ı Hümâyün veya Paşakapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerinin genel adıdır. Fermânlar, mündericatına göre muhtelif isimler alır. Berat, menşur, irsad, tahsis ve temlik fermanı gibi. İslam devletlerinde bilhassa devlete hizmeti geçenlere hükümdar tarafından mülk olarak verilen yerlerin belgesini ifade eden terime "Temlikname" veya "Mülknâme" adı verilmiştir.

Osmanlı padişahları ilk dönemlerden itibaren önde gelen ulemaya, tekke ve zaviye şeyhlerine fethedilen topraklardan mülk olarak tahsiste bulunmuşlardır. Tarihçi Neşri'nin "Onca azametına rağmen bir derviş görse ona tevazu ve meskenet gösterirdi" diye bahsettiği Fatih Sultan Mehmed'in sûfilerle yakın ilişkileri bilinmektedir. Sultan, pek çok şeyhe faaliyetlerinden dolayı beratlar vererek onları vergiden muaf tutmuştur. Tekke ve zaviye şeyhlerine ihsanlarda bulunan padişahlardan biri de IV. Mehmed'dir. Babası Sultan İbrahim'in dengesiz davranışlarının sürmesi üzerine büyükannesi Kösem Sultan'ın, devlet adamlarının ve yeniçerilerin muvafakatiyle H. 18 Receb 1058'de (M. 8 Ağustos 1648) yedi yaşında iken Osmanlı tahtına çıkarılmıştır. Sultan IV. Mehmed döneminde, irşad faaliyetlerinden dolayı kendisine mülk tahsis edilen tarikat liderlerinden biri Şazeliyye şeyhlerinden Şeyh Ali Dede'dir (ö. 1661). Şeyh Ali Dede'nin aslen Tunuslu ve Şazeliyye tarikatının kurucusu olan Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'nin (ö. 656/1258) torunu olduğu ve Urfa' da Şazeli tarikatı şeyhi olduğu nakledilir.

Mürşidi Abdüsselâm b. Meşîş'in emriyle 1224-1226 yıllarında İfrîkiye bölgesindeki Şâzile beldesinde yer alan Zağvân dağında bir mağarada inzivaya çekilen Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'nin İfrîkiye bölgesinin başşehri Tunus'a varıp, irşad faaliyetine başlamasıyla Şazeliyye tarikatının temelleri atılmıştır. Tarikat Anadolu'ya ilk kez 16. yüzyılın başlarında tarikatın Meymûniyye kolunun kurucusu Ali bin Meymûn tarafından getirilmiştir. Zaman içerisinde dünyanın bir çok yerine

yayınlan tarikat öncelikle; Kuzey Afrika, zamanla da Suriye başta olmak üzere Arap dünyası, Malezya ve Endonezya, Anadolu ve Balkanlar, Amerika ve birçok Avrupa ülkesi bulunmaktadır. Öyleki dünyanın hemen her yerinden müntesibleri olmuştur. Şazeliyye XX. yüzyılda Batı'da en çok ilgi gören tarikatlardan biridir. Rene Guenon (Abdülvâhid Yahyâ), Michel Valsan (Mustafa), Frithjof Schuon (Îsâ Nûreddin), Martin Lings (Ebûbekir Sirâceddin), Titus Burckhardt, Ian Dallas (Abdülkadir es-Sûfi), Gai Eaton gibi ihtida etmiş önemli aydınların Şazeliyye tarikatına intisap etmesi tarikatı Batılı çevrelerde bir ilgi odağı haline getirmiştir. Şazeli şeyhlerinden Şazeli Ali Dede muhtemelen 1600'lü yılların ilk çeyreğinde Tunus'tan İstanbul'a giderek Erenköy'e yerleşmiş, Şazeliyye adındaki tarikatını yaymaya çalışmıştır. Daha sonra İstanbul'dan Urfa'ya gelerek Halilürrahman Camii'nin yanına yerleşmiş ve buraya bir tekke inşa etmiştir. Camii'nin doğusuna bitişik olarak küçük bir mezarlık bulunmaktadır. Şahidelerinde Osmanlı şiir ve hat sanatının güzel örnekleri yer alan bu mezarlıkta,

Şazeli Şeyhi Ali Dede'nin de mezarı yer almaktadır. XVII. yüzyılda Şazeliyye tarikatı adına Urfa'da kurulan tekkede Şeyh Ali Dede'nin faaliyet gösterdiği, IV. Murad'ın Bağdat seferi (1689) sırasında şeyhi ziyaret ettiği, IV. Mehmed'in H. 1061'de (M. 1651) Urfa yakınındaki Karaköprü köyünü şeyhe bağışladığı belirtilmektedir. IV. Mehmed'in 1648'de, 7 yaşında tahta geçişinden 3 yıl sonra, yani daha 10 yaşında iken Şazeli Ali Dede'ye ihsanlarda bulunması dikkate değerdir. Padişahın çocuk yaşta şeyhlere bağışlarda bulunuşu manevi dünyasının genişliğine işaret etmekle beraber, sultanın çocukluğu zamanındaki karışıklık ve devlet adamları arasındaki aciz ve şaşkınlık esnasında almış olduğu kararların, padişahın kendi arzusuyla mı aldığı şüphelerini akla getirmektedir. Sultanın 10 yaşında tarikat liderlerine, şeyhlere karşı ihsanlarda bulunuşu, yönetimde etkili olan çevrelerin, yerdeki güçlerini arttırma tasarrufuna yönelik, taşrada etki ve etkinlikleri ileri derecede olan şeyhlere mülkler bağışlamış olabileceklerini de düşündürmektedir

Köyün Şazeli Ali Dede'ye mülk olarak verildiği anlaşılan fermânda Karaköprü'nün Ali Dede'ye verilmiş gerekçelerinden bahsedilir. "Karaköprü Karyesinin Temlikine Dair Fermân Sureti" başlıklı temlik fermânında "Ali nâm kimsenin" Şazeli evladlarından olduğu ve Halilürrahman makamına şeyh olduğundan bahsedilir. Şeyhin, bizzat padişahın kapısına varıp, kendisinin "mazine-i kirâmdan" olduğunu, belirli bir geçiminin olmadığını ve maddi sıkıntılar yaşadığını dile getirdiği ifade edilmiştir. Buna karşılık Şeyh 'Ali Dede'ye Ruha taraflarından Karaköprü karyesinin mülk olarak verildiği ve sultanın kendisi için

Yine fermânın "evlad-ı evladın envâ'i vücûh-ı mülkiyet üzere keyfemâyeşâ yahtar ve mutasarrıf olub diler ise sata ister ise bağışlaya dilerse vakıf eyleye" kısmından anlaşıldığına göre, Ali Dede'ye temlik buyrulan Karaköprü'yü kendisi veya evlatlarının istediği gibi tasarruf edebilmesine olanak verilmiştir.

Halilürrahman makamında her gün için bir hatm-ı şerif okunmasını istediği anlaşılmaktadır. Fermânda, köyün Ali Dede'ye mülkiyet yolu ile verilmiş olmasından tahrir tabii olmayacağı ve vergiden muaf olduğuna dair; "mefrûzü'l-kalem ve maktûü'l-kadem" (sayım yapılmayan ve Osmanlı yöneticilerinin müdahale etmediği) min küll'l-vücûh 'avarız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye-i meşakkadan mu'âf ve müsellemler olmak üzere" ifadeleri fermânda kayda geçmiştir.

Ayrıca fermânda; Karaköprü karyesine bundan böyle hiçbir devlet görevlisinin müdahalesi olmaması ve köyün mülkiyet statüsünün değiştirilmemesi konusunda uyarılar da yer almaktadır.

KARAKÖPRÜ KARIYESİNİN TEMLİKİNE DAİR FERMÂN SURETİDİR

1) Çün ri'âyet ve ikrâm ve himâyet ve ihtirâm efdalü'l-vech ve'l-ikrâm 'âdeti-i hasene-i selâtin ve fâ'ide-i müstahsene havâkin-i irtisâmdan olmağın zî himmet-i 'âliyeme vâcib olduğu işbu zümre-i

2) El-mürşidîn hemişe resîde-i mezîd himmetim ve vüs'at in'âmla muhasirü'l-amâl ve'l-erbâb 'Ali nâm kimesne merhûm şeyh-i Şazeli evlâdlarından olub mahmiye-i vaki' Hazret-i Halilu'r-Rahman-ı Salâvat-ullah

3) ve selâme 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi hazretleri makamına şeyh olan işbu rafi'-i tevki'-i refi'üş-şân şehriyâri birle nâm meserret 'unvân-ı tâcdâr efharü'l-salihâ ve'l-mesâkin ve muhtar-ı etkiya

4) el-vasilîn mazhar-ı füyuzat vedûd Şeyh 'Ali zide salâha sütte-i sa'âdetime gelüb müşarûn-ileyh mazinne-i kirâmdan olduğın ğayrı kendü ma'îşet-i mu'ayyenesi olmamağla ve

5) Ma'âşî ve sebeb-i inti'aşî kemâl-mezid muzayaka ve zarûreti olmağın Ruha kazasına tâbî ol cenablar-da masîr olan karyelerden Karaköprü nâm karye 'aziz-i müşarûn-ileyhe

6) verilmek ve ruhuma beher yevm hatm-i şerifi tilâvet kılınmak için ze'âmet-i na-budan ihrâc-ı haliyen hakkında 'inayet-i şahanemi ve mezid-i re'fet-i padişahanemi zuhûra getirüb

7) zikr olunan karye vech-i meşrûh üzere hatt-ı humâyûnum ve sa'adet-makrûnumla hibe ve temlik ve ihsan ve 'atiye edüb işbu sene ihda ve sittin ve elf zilhiccesi

8) on altıncı gününde işbu mülknâme-i hümâyun mevhûbe-i meşhûnı verdim ki bu bâbda hatt-ı hümâyun ve sa'adet-makrûnumla vasıl olan celîletü'l-kudum mucibince ba'de'l-yevm

9) zikrolunan vech-i meşrûh üzere hudud sunuruda dahil olan gabe-i hakuk-ı şer'iyye ve kâffe-i rüsum 'irakiyesi ile 'oşr ve bennak ve resm-i kovan ve kettan ve tuyur-ı zemîn

10) 'arusata ve bâdi-i hava vesair timarâtı mefrûzül-kalem ve maktûül-kadem min küllül-vücûh 'avarız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye-i meşakkadan mu'âf ve müsellemler olmak

11) üzere mülk-i muhsiniyesi ve hakk-ı sarfiyesi (innallahe yerisül-'arz ve min 'aleyhave huve hayrur râzikîn) sair emlâk sâhibleri gibi ve mutassarıf oldukları gibi kendüsü

12) evlad-ı evladın envâ'i vücûh-ı mülkiyet üzere keyfemâyeşâ yahtar ve mutassarıf olub diler ise sata ister ise bağışlaya dilerse vakıf eyleye ol bâbda

13) evlâdımızdan ve emhâl-i sa'adet-i nihâdimizden vüzerâ-i a'zâm ve vükelâ-yı kirâm ve defterdaran-ı emvâl ve müşâvir erkân-ı devlet ve a'yân-ı haşmet-den ve mutasarrifin-i emval

14) mübâşirin i'mâlden ve gayriden hiçbir ferdü'l-efrâdü'l-ferîd kâinen mâkân ve keyf-i mâkân vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb ve nev'-i mine'l-envâ' mâni'

15) ve mizâc ü münâzi' olmayalar ve tebdil ve tağyîr etmeyeler hem tebdiline ve tağyîrine ve tebdiline ve tahviline samî olursa nass-ı şerîf (femin beddle ba'dema sem'a)

16) fe innemâ allaaddin yedlune innallahe semi'un 'alim) ma'nası üzere emr-i şerîfe imtisâlleri ma'dûm olub darende-i şermesarr (?) havâs ...

17) ola şöyle bileler ve 'alâmet-i şerîfeye 'alem arâya i'timâd kılalar tahriren evsat-ı şehri zilhicce-i şerîf sene-i ihda ve sittin ve elf.

Mâ-hüvve'l-mezbûr fî tayyi'l-sütûr muvâfık 'ala berâ-yı menlehül-umûr hurrire el-fakir Yusuf el-vezîr

'Alak(?) nazarı mâ-fi'l-varaki'l-mükerrem ve't-tevki'ür-refi'ül-müfehham ene'l-fakîr Mehmed el-vezîr
Mâ-hüvve'l-mektûb fî hazâ el-kitâb vâki'-i 'indî Vallahi 'alem bi'l-sevâb hurrire el-fakîr Mustafa el-vezîr

Mâ-hüvve'l-mestûr fî-hazâ el-menşûr muvâfık menlehül-umûr hurrire el-fakîr Mustafa el-vezîr

Mâ-hüvve'l-mestûr fî-hazâ el-menşûri'l-a'lâ muvâfiki'l-emr menlehül-umûr mine'l-müvellâ hurrire el-fakîrül-mülki'l-kadîr Mehmed el-vezîri'l-a'zam el-emirül-mezbûr kemâ hazâ el-mestûr fî hazâ el-menşûr ene'l-fakîr İbrahim el-vezîr

Mâ-hüvve'l-mektûb fî hazâel-mesâli'l-mergûb muvâfıküş-şer'i el-mendûb hurrire el-fakîr Mehmed el-vezîr defterdar

Mâ-hüvve'l-mestûr fîtayy-i hazâ el-küttâb vâki' 'indî 'ala nehci'l-sevâb hurrire el-fakîr Kenan el-vezîr el-muharrer fî hazâ el-kitab vâki' 'indî.....hurrire el-fakîr ...mülki'l-kadîr Mustafa el-vezîrül-tevfîk

KAYNAKÇA

Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 11. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

Durma, Abdülhalim, Evliyalar Şehri Şanlıurfa, Erol Ofset Matbaacılık Yayıncılık, Samsun 2015, s. 188.

Gencer, Fatih, "Merkezleşme Politikaları Sürecinde Yurtluk-Ocaklık Sisteminin Değişimi" AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 49, Cild: 30, Ankara 2011.

İpşirli, Mehmet, "Temliknâme" DİA, Cild 40, TDV Yayınları, Ankara 2011.

Kara, Mustafa, "Şazeliye Litarütürü Üzerine Bir Değerlendirme" Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 4, Cilt: 4, 1992.

Kenanoğlu, M. Macit, "Mülk", DİA, Cild 31, TDV Yayınları, Ankara 2006.

Kürkçüoğlu, Cihat, "Dini Mekanlar: Camiler", Geçmişten Günümüze Şanlıurfa'da Dini Hayat, Ed. Yusuf Ziya Keskin, 1. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2011.

Kütükoğlu, Mübâhat S., "Ferman", DİA, Cild 12, TDV Yayınları, İstanbul 1995.

_____, Osmanlı Belgelerinin Dili, (Diplomatik), Kubbelaltı Neşriyatı No: 35, İstanbul 1994.

Köse, Fatih, "Arşiv Belgelerinin Işığında İstanbul Şazeli Tekkelerinin Tarihi", Vakıflar Dergisi 40, 2013.

Öngören, Reşat, "Osmanlılar", DİA, Cild 33, TDV Yayınları, Ankara 2007.

_____, "Osmanlı'da Sûflilerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları" İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 1999.

Özel, Ahmet Murat, "Şazeliye" DİA, Cild 38, TDV Yayınları, Ankara 2010.

Özcan, Abdülkadir, "Mehmed IV", DİA, Cild 28, TDV Yayınları, Ankara 2003.

Sami, Şemseddin, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.

Şazeli Şeyh Ali Dede'ye Temlikine Dair Fermân Sureti (BOA).

Tenik, Ali, "Tekke ve Zaviyeler", Geçmişten Günümüze Şanlıurfa'da Dini Hayat, Ed. Yusuf Ziya Keskin, 1. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1988.

Vakıf Deyimleri ve Terimleri S. <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?id=30#F>.